

Domov srdce: šumavská trilogie Romana Szpuka

Jiří Zizler

ÚČL AV ČR, zizler@ucl.cas.cz

Abstrakt

Článek se zabývá trilogií Romana Szpuka *Chraplavé chorály*, *Zavaž si tkaničky* a *Klika byla vysoko* z let 2013–2018. Szpuk v ní vytváří originální podobu deníkové literatury, v níž se prolínají zážitky z putování přírodou, úvahy o odloučení od domova a náboženské meditace. Jeho trilogie patří mezi pozoruhodná díla české literatury desátých let 21. století.

Klíčová slova: Roman Szpuk, současná česká próza, deníkové záznamy, příroda

The Home of the Heart: Roman Szpuk's Šumava Trilogy

Abstract

The article deals with Roman Szpuk's trilogy *Chraplavé chorály* (Hoarse Chants), *Zavaž si tkaničky* (Tie Your Shoelaces), and *Klika byla vysoko* (The Handle Was High) from 2013–2018. Szpuk creates an original version of journal literature, in which experiences of wandering in nature, reflections on being away from home, and religious meditations intertwine. His trilogy ranks among the remarkable works of Czech literature of the 2010s.

Key words: Roman Szpuk, contemporary Czech prose, journal entries, nature

Roman Szpuk vstoupil do literatury v osmdesátých letech jako samizdatový autor, pohyboval se v okruhu Skupiny XXVI a skupiny křesťanských autorů Portál, po Listopadu 1989 vydal řadu básnických sbírek, mj. *Ohrožen skřivanem* (1994), *Troucheň* (2002), *Chrámová studně* (2008), *Hvězdy jedna po druhé hasnou* (2021); dvě sbírky obsahují jeho svérázné verze haiku *Kámen v botě* (2011) a *Pstruh je nehybný* (2022).

Vrcholem jeho tvorby se však stala volná trilogie prozaických textů *Chraplavé chorály* (2013, rozšíř. 2022), *A zavaž si tkaničky* (2016) a *Klíka byla vysoko* (2018); svým způsobem na ni navazuje i poněkud však jinak zaměřený soubor zážitků a hovorů z protialkoholické léčebny *Stmívá se...* (2023).

Autor, který se stal i jedním ze zpovídáných šumavských samotářů v knize rozhovorů Aleše Palána *Raději zešlét v divočině* (2018), prošel během svého neklidného života celou řadou povolání, nakonec zakotvil jako pozorovatel počasí na meteorologické stanici Churáňov. Od hlubokého vztahu zvláště k šumavské přírodě se odvíjí i obsah a charakter jeho tří knih. Patrně vycházejí z deníkových záznamů, ale jejich žánr není snadné určit. Podtituly je vymezují také časově: „Lyricko – meteorogické deníky“, „Na potulce od října 2012 do října 2014“, „Čítanka 2015–2018“. Jde o volný proud zejména outdoorových zážitků, reflexí, gnóm, komentářů, popisů okolní přírody, dialogů se známými i náhodnými kolemjdoucími, výpisků z četby, odborných komentářů k přírodním a meteorologickým jevům; autor prokazuje odborné znalosti z botaniky, zoologie, dendrologie i geologie (poznámky pod čarou zachycují odpovědi znalců na jeho dotazy). Popisuje putování krajinou (touží „odemknout smysl putování“), projevuje výbornou orientaci topografickou, s enormním citem pro detail zachycuje nejsuttilnější nitky událostí a epizod, pohyby a proměny přírody (knihy doprovázejí Szpukovy fotografie technikou camera obscura).

Autor střídá navzájem se doplňující pozice poutníka, pozorovatele a hledače, který si prostřednictvím intenzivního vnímání a prožívání přírodní reality neustále klade základní existenciální otázky a směřuje k žité spiritualitě, podněcované i zneklidňované zrcadlem syrové šumavské krajiny. Zároveň v dovětku k poslední části trilogie ujasňuje svůj přístup: „Některá jména jsou skutečná, jiná smyšlená. To neznamená, že se skutečným postavám událo přesně to, co je zde popsáno. Stejně tak to neznamená, že by se smyšleným postavám neudálo něco naprosto skutečného.“² Jak konstatuje recenzent, „všechny příhody, epizody, historky, smutné humorky či trsy dialogů se tady záměrně a cílevědomě včleňují do tříště, která zprostředkovává i vlastní tmel vyprávění, především ale přerůstá skrze úderné osobní akordy v hlubokou, až komorně epickou mozaiku.“³

¹ Szpuk, R. *Chraplavé chorály*, s. 91.

² Szpuk, R. *Klíka byla vysoko*, s. 545.

³ Novotný, V. (2016). *Dobrá adresa*, č. 12, s. 17.

Kniha *Chraplavé chorály* líčí zvláště autorovo vyhledávání prožitku bouře ve volné přírodě. „Každá předpověď bouře ve mně vyvolává touhu putovat do hor“⁴; „vystupuju bos na věž, abych se s bouří střetl tvář v tvář“⁵. Setkání s bouří odráží touhu po divoké, nespoutané kráse, jejíž úlohou je člověku cosi sdělit. V prostoru mezi Bohem a nicotou, v extrémní situaci lze dosáhnout sebepoznání, nahlédnutí do vlastní duše. Pobyt v přírodě přináší ustavičnou nepohodu a strádání, nutnost vyrovnat se s krušnými podmínkami, nástrahami terénu, chladem, mrazem, deštěm, vánicí; v epicentru bouře subjekt balancuje na hranici ohrožení života, k němuž nezdávka dochází. Autor deklaruje fascinaci mezními momenty, v kterých se jeho výzvy osudu zhodnocují v podobě svrchovaného naplnění bytí, v exaltaci, uvědomění vlastního místa ve vesmíru, stvrzení smyslu jeho cesty. Vypravěč se dobírá jakési svátosti, udělované absolutnem: „Vstoupím do žáru nejzazší meze života, lásky i poezie.“⁶

Vstupování do přírody znamená pro autora sui generis náboženský, mystický úkon. Zvláštní význam má spaní ve spacáku v lese, neboť „vzdá-li se člověk ochranné střechy, prožívá po ten čas stav čistoty. Na chvíli je zbaven kolektivní viny lidstva.“⁷ Zároveň se tu objevuje „naděje, že ráno rozbřesne do jiného, šťastnějšího světa“⁸. Pohyb tu vyžaduje úctu a vůli k neustálému zastavování. Člověk se mění v živočicha, jemuž ještě neodumřely instinkty. Les se stává dobrou duší světa. Otevírání přírody je rovnocenné otevírání vlastního nitra. Předmětem ustavičné meditace se stává místo člověka ve vesmíru, jeho zvláštní a nezaměnitelná role („Co přidám svými slovy k vesmíru? Spíš jen nechám slova, aby si cestou tam nabrala z noci ticho a vrátila se zpět.“⁹) V rovině biologické i duchovní existence spolu všechno tajemným způsobem souvisí, všechno se vztahuje k sobě navzájem: „V rosné kapce se tak odráží nejbližší svět sousedních stébel či větviček. A odrážejí se v ní i galaxie na okraji vesmíru, vzdálené osm miliard let a spatřitelné pouze v gravitační čočce za kupou galaxií Abell S1063.“¹⁰ Snaha porozumět vesmíru je analogií snahy porozumět sobě. Co znamená, že je člověk jeho součástí? Je vesmír chladný a necitelný či snad živý, krásný, smysluplný, poskytující útěchu? „Jsem celý z tíhy masa a kostí. Nic víc nezbyvá než bolest. Nikde jinde nenajdu utišení svých tužeb než pod tímto vesmírným přesahem, v tomto transcendentnu, které naplno odhalí a přijme mou nicotnost“¹¹, konstatuje autor.

Subjekt, který se vystavuje až jakémusi náporu zkoušek, tak vede s přírodou dialog. Rozpoznává permanentně bohatství, kterým jsme obklopeni, velkolepou, fascinující krásu, ale zároveň cítí lidskou oddělenost od přírody, člověk už do ní nepatří, vzdálil

⁴ Szpuk, R. *Chraplavé chorály*, s. 56.

⁵ Tamtéž, s. 58.

⁶ Tamtéž, s. 36.

⁷ Szpuk, R. *Klika byla vysoko*, s. 131.

⁸ Szpuk, R. *Chraplavé chorály*, s. 81.

⁹ Szpuk, R. *Klika byla vysoko*, s. 251.

¹⁰ Tamtéž, s. 487.

¹¹ Szpuk, R. *Chraplavé chorály*, s. 23.

se jí, nerozumí jejím zákonům. Jsou nám přírodní děje radikálně cizí, nebo manifestují významné sdělení? „Jsem tak blízko u nich a přesto jim zůstávám nekonečně cizí“¹², všímá si při pozorování čížků, zároveň ale „kdybych přiložil k mraveništi ucho, asi bych zaslechl zpěvy duchovních písní“¹³. Jeho vnímání musí být proto co nejostřejší a nejjemnější, vyžaduje rozlišování i schopnost realitu pojmenovat a zobrazit i vědomí, že lidské zásahy do přírody bývají chybné, zmatené, destruktivní.

Součástí autorova světa je i časté setkávání a komunikování s lidmi nějak marginalizovanými, dobrovolně či nedobrovolně pobývajícími na společenské periferii, s bezdomovci, vágusy, hendikepovanými, samotáři, pastevci, podivíny a excentriky, kteří jsou nositeli jedinečnosti a svérázné moudrosti. Sám autor se představuje jako jeden z nich („Slyším v sobě rolničky plačícího podivína Páně.“¹⁴). Szpuk s nimi sdílí i vystavenost pokušení alkoholu, s kterým se potýká se střídavými úspěchy. Další podobou pokušení je konfrontace s podněty erotickými; autor, pramálo schopný standardního rodinného života, prožívá reminiscence i kontakty s ženským světem jako blahodárný a potřebný vliv světla inspirátorek a múz.

Značnou část knihy *Klika* byla vysoko věnuje záznamům hovorů a běžného provozu v LDN, kde pobývá jeho maminka. Promluvy a výroky lidí na konci fyzických a duševních sil relativizují úsilí „zdravých“ a nabízejí průhledy do jejich světa s velkou výpovědní hodnotou i svérázným poetickým rozměrem.

Texty všech tří knih můžeme chápat jako výraz hluboce religiózního úsilí dobrat se poznání a pokroku v člověku nejvlastnější duchovní oblasti, ve sféře vztahu k Bohu. Autorovo pojetí Boha je rozporuplné, vroucné i nejisté, máchovsky propastné i otevřené: „Přišel ke mně – pojmenovat propast v nitru – odešel – nechal mě tak – to je pobyt s Nejvyšším na této zemi, to je jeho a moje Nanebevstoupení.“¹⁵ Jinde neúprosně bilancuje svou situaci: „Jednou budu muset opustit všechno. Nejen to, co mi překáží, ale i svou holou existenci. A nejhorší je, že toto vše odevzdám tomu, kterého nevidím. Tomu, který se mi zjevuje v podobě nicoty.“¹⁶ Autor inklinuje k integraci všeho v sobě, přijetí svého těla i duše v jejich velikosti i ubohosti, v přimknutí k vlastní bezbrannosti, která však disponuje empatií a citem: „Jen srdce v podduškách bezdomoví! Srdce jako pravý domov musí stačit, musí stačit!“¹⁷ Kromě tematicky blízkých „šumavských“ autorů Karla Klostermanna a Josefa Váchala se tak Szpuk zařazuje a hlásí k tradici epifanického vidění Bohuslava Reynka a poutnického rozervanectví Karla Hynka Máchy. Szpukova faktura však také vykazuje značnou originalitu, představující v současné české literatuře nový hlas a nové pojetí autenticity, které dosud nebylo plně doceněno.

¹² Szpuk, R. *A zavaž si tkaničky*, Praha 2016, s. 211.

¹³ Tamtéž, s. 309.

¹⁴ Szpuk, R. *Chraplavé chorály*, s. 111.

¹⁵ Szpuk, R. *Klika byla vysoka*, s. 322.

¹⁶ Szpuk, R. *Chraplavé chorály*, s. 61.

¹⁷ Tamtéž, s. 450.